

جایگاه تعهدات محیط‌زیستی در حقوق سرمایه‌گذاری بین‌المللی

با تأکید بر سرمایه‌گذاری در حوزه نفت

حمید بذریچاچ^۱، فرزاد کریمی‌خنجرى^{۲*}

۱- گروه حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد هشتگرد، ایران

۲- گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز، ایران

نوع مقاله:

چکیده

مروری

تاریخچه مقاله:

دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۲۱

پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۲۸

کلمات کلیدی:

تعهدات محیط‌زیستی

حقوق سرمایه‌گذاری

سرمایه‌گذاری نفتی

آلودگی محیط‌زیست

حقوق بین‌الملل محیط‌زیست و حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری در اهداف با هم متعارض‌اند به این شکل که هدف سرمایه‌گذار منفعت فردی و هدف محیط‌زیست منافع جمعی است، در حالی که در عمل و اجرا با هم ارتباط تنگاتنگی دارند و در یک محیط اجرا می‌شوند، و نقش اساسی در جامعه امروزی بشر ایفا می‌کنند. به همین جهت سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی توسط شرکت‌ها در کشورهای مختلف مستلزم قانون‌گذاری و بعضاً قوانین محدودکننده است. یکی از این روش‌ها اعمال قوانین محیط‌زیستی است، که اغلب در سرمایه‌گذاری‌های شرکتی و نفتی با هدف جذب سرمایه‌گذار خارجی، نادیده گرفته می‌شود. بدین ترتیب این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی به بررسی موضوع تعهدات محیط‌زیستی در سرمایه‌گذاری‌ها می‌پردازد. تحقیقات نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاران نفتی اغلب از تعهدات محیط‌زیستی چشم‌پوشی می‌کنند و دولت‌های حاکم بر کشورهای در حال توسعه، به دلیل محدودیت‌های مالی و ضعف اقتصادی با هدف جذب بیشتر سرمایه‌گذاران انعطاف از خود نشان می‌دهند، که یکی از حوزه‌های انعطاف آن‌ها قوانین محیط‌زیستی می‌باشد. در حالی که با توجه به بحران‌های محیط‌زیستی کنونی دولت‌ها باید با وضع و اجرای قوانین و مقررات سختگیرانه و محدودکننده، نقض تعهدات محیط‌زیستی را به حداقل برسانند.

مقدمه

بین‌الملل است که در آن ضوابط و قوانین مربوط به سرمایه‌گذاری مستقیم یا غیرمستقیم در یک کشور خارجی مورد بحث قرار می‌گیرد (Seifiardabili, 2012). نگرانی‌های محیط‌زیستی در نظام سرمایه‌گذار خارجی نسبت به سرمایه‌گذار داخلی در کشورهای در حال توسعه بیشتر است، زیرا کشورهای در حال توسعه به منظور افزایش ذخایر ارزی، تحصیل مهارت‌ها و دانش فنی، حضور در اقتصاد جهانی و موارد دیگر، اهمیت زیادی به جذب سرمایه‌گذار خارجی می‌دهند و یکی از عواملی که سرمایه‌گذار خارجی

هدف هر نظام حقوقی ابتدا پیشگیری از ورود آسیب به جامعه‌ی قلمروی خود و سپس در صورت ایجاد آسیب و صدمه حمایت از قربانیان از یک طرف و برخورد با عاملین خسارت از طرف دیگر می‌باشد، حقوق بین‌الملل محیط‌زیست نیز از این قاعده مستثنی نیست (Karimi Khanjari & Sajjadi Kia, 2021). تخریب محیط‌زیست در مواردی ناشی از سرمایه‌گذاری است، که سرمایه‌گذاران داخلی یا خارجی در اثر عدم رعایت موازین محیط‌زیستی انجام داده‌اند. حقوق سرمایه‌گذاری خارجی شاخه‌ای از حقوق تجارت

ثروت طبیعی و تأسیسات و جلوگیری از آلودگی محیط زیست (آب و هوا و خاک) با هماهنگی سازمان‌های ذی‌ربط نظارت و مراقبت کامل به عمل آورد (Kohnhoshnejad & Altamimi, 2019).

در این مقاله ابتدا به مفهوم حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری و ارتباط آن با موازین محیط‌زیستی و خطرات خسارات محیط‌زیستی در جریان عملیات نفتی خواهیم پرداخت. سپس دعاوی بین‌المللی را مورد توجه قرار خواهیم داد، که ذیل آن، دعوی گابچیکوو - ناگی ماروس مجارستان و اسلواکی ۱۹۷۷، کارخانه کاغذسازی رودخانه اروگوئه بین آرژانتین و اروگوئه و قضیه مامید اوپل علیه آلبانی مورد بررسی قرار خواهد گرفت و با عملیات نفتی و قوانین محیط‌زیستی تطبیق داده خواهد شد. در پایان نیز بحث ارزیابی محیط‌زیستی سرمایه‌گذاری در حوزه نفت در نظام حقوقی ایران را در چارچوب نصوص قانونی مربوطه به صورت قوانین عام و قوانین خاص مورد توجه قرار خواهد گرفت و در پایان این بخش نیز به اقدامات پیمانکار در رعایت موازین محیط‌زیستی در حوزه نفت در چارچوب سرمایه‌گذاری خواهیم پرداخت.

مفهوم حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری و ارتباط آن با موازین محیط‌زیستی

حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری در زیر مجموعه حقوق تجارت بین‌الملل قرار می‌گیرد که به قواعد و مقررات سرمایه‌گذاری مستقیم و غیرمستقیم در یک کشور خارجی می‌پردازد. منظور از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی این است که به طور مستقیم در بازار کار و سرمایه یک کشور خارجی از طریق وارد کردن سرمایه یا ایجاد شرکت در آن کشور دخالت کند؛ سرمایه‌گذاری غیرمستقیم به صورت خرید سهام و موارد این‌چنینی در کشور خارجی است به نحوی که در تصمیم‌گیری‌های آن شرکت اثر چندانی نداشته باشد (Seifi Ardabili, 2012). در نظام تقنینی ما سرمایه‌گذاری مستقیم و غیرمستقیم در همه حوزه‌های اقتصادی و تجاری که بخش خصوصی مجاز به فعالیت در آن است امکان پذیر می‌باشد. ولی در بخش عمومی و دولتی لازم است که سرمایه‌گذاری در چارچوب قرارداد سرمایه‌گذاری مشترک صورت گیرد (Shiravi, 2011). به همین

را جذب کشورهای در حال توسعه می‌کند وجود قوانین محیط‌زیستی ضعیف در ارتباط با سرمایه‌گذار خارجی در این کشورها است، چون با نبود قوانین محیط‌زیستی کارآمد مثل مالیات‌های محیط‌زیستی، تولید در این کشورها ارزان‌تر از کشورهای توسعه یافته که قوانین محیط‌زیستی قوی تری دارند تمام می‌شود؛ همین امر باعث تمایل حضور سرمایه‌گذاران خارجی برای سود بیشتر در چنین کشورهایی می‌شود (Nasari & Zamani, 2017). به همین دلیل در بسیاری از معاهدات سرمایه‌گذاری خارجی و دعاوی بین‌المللی مسأله محیط‌زیست و مباحث علمی سرمایه‌گذاری مورد توجه قرار داشته و بسیاری از کشورها سعی در گوبرداری از این موضوع داشته‌اند. برای رعایت تعادل، دولت‌ها از یک طرف از جانب جامعه بین‌المللی و از طرف دیگر از جانب مردم برای رعایت الزامات محیط‌زیستی در سرمایه‌گذاری‌های مختلف و تجارت تحت فشار هستند. با این حال، گرچه تصویب قوانین محیط‌زیستی در کشورهای در حال توسعه بهتر از قبل می‌باشد، ولی در عمل در کشورهای متعدد حتی در کشورهای توسعه یافته نیز شاهد کم کاری در این حوزه بوده و بعضاً صدمات جبران ناپذیری به محیط‌زیست وارد شده است.

حقوق دانان با توجه به مشکلات، چالش‌ها و مناقشه‌ای که بین منافع حاصل از سرمایه‌گذاری و رعایت موازین محیط‌زیستی وجود دارد، همواره در تلاش برای حل این مسأله بوده‌اند (Vargiu, 2015). این تلاش‌ها بر قانون کشورهای مختلف از جمله ایران اثر گذاشته است و باعث گردیده در تدوین قوانین، مسأله محیط‌زیست را هم بیشتر مورد توجه قرار دهند. ایران برای توسعه اقتصاد و صنعت خود، توجه زیادی به جذب سرمایه‌گذار خارجی خصوصاً در حوزه نفت دارند و به همین جهت اگر به محیط‌زیست این کشورها توجه لازم نشود آسیب جبران ناپذیری را متحمل می‌شوند، در همین راستا در حقوق ایران، قوانین مختلفی به مسائل محیط‌زیستی پرداخته‌اند اما در اجرای آن اهمیت لازم داده نشده است. از جمله قوانینی که در ایران به مسأله محیط‌زیست نیز اشاره کرده است قانون نفت مصوب سال ۱۳۶۶ است، که ماده هفت قانون مذکور وزارت نفت را مکلف کرده است که در جریان عملیات نفتی ضمن برنامه‌ریزی‌های صحیح، جهت صیانت و حفاظت منابع و

مقررات محیط‌زیست را در این موافقتنامه برجسته ساخته است، ماده ۶ می‌باشد. مطابق این ماده در سرمایه‌گذاری‌های دو طرف، باید مقررات محیط‌زیستی لحاظ شود، چرا که باید از خطرات محیط‌زیستی و سلامتی انسان‌ها، حیوانات و گیاهان احتراز نموده و مطابق ماده دوم این موافقتنامه، هدف از حمایت مقررات محیط‌زیستی در سرمایه‌گذاری‌های مختلف، کنترل، رفع یا پیشگیری از تخلیه مواد آلوده و خطرناک و آلاینده‌های آسیب‌زا بوده و این امر با کنترل مواد شیمیایی و پسماندهای سمی و خطرناک قابل کنترل می‌باشد.

خطرات خسارات محیط‌زیستی در جریان عملیات نفتی

پروژه‌های نفتی عمدتاً با همکاری و جذب سرمایه‌گذار خارجی عملیاتی می‌شود و در کشورهای در حال توسعه مثل ایران اهمیت زیادی دارد و از طرفی عملیات‌های مرتبط با نفت جزء مواردی است که خطرات محیط‌زیستی بالای دارد.

عملیات استخراج نفت و فعالیت‌های نفتی مختلف شامل توسعه یا ارزیابی، رهاسازی و تولید و غیره در میدان‌های نفتی یا پالایشگاه‌ها می‌باشد. در اثر همین فعالیت‌ها ریسک‌های محیط‌زیستی ایجاد شده و آثار مخرب آن بر محیط‌زیست غیرقابل اجتناب می‌باشد. در سرمایه‌گذاری‌های حوزه نفت، بیشتر معضلات محیط‌زیستی مربوط به تکنولوژی و معضلات ناشی از تخریب زیر زمین می‌باشد، که محیط‌پیرامونی را با مشکلات عدیده‌ای روبه‌رو می‌سازد.

باید توجه داشت که در مرحله توسعه، مهم‌ترین فعالیتی که انجام می‌پذیرد حفر چاه می‌باشد. لذا تأسیس پالایشگاه و لوله‌کشی برای انتقال نفت باعث تغییرات عمده محیط‌زیستی می‌شود. باید توجه داشت که به صورت معمول سکوه‌های نفتی دارای نه حلقه چاه می‌باشند که بهره‌برداری هم‌زمان از آنان به دلیل اقدامات گسترده در زمین، بر میزان وخامت معضلات محیط‌زیستی می‌افزاید. علاوه بر این اقدامات، که تخریب محیط‌زیست اطراف چاه را باعث می‌شود، بعد از این که چاه از کار افتاد، به همین منوال رها می‌شود و این موضوع به مدت سالیان متمادی باعث تخریب گسترده محیط‌زیست شده و به تدریج این مسأله تشدید می‌شود؛ در حالی که باید برای جلوگیری از نشت نفت، چاه مسدود گردد. یکی از عمده دلایلی که باعث

منظور باید به موافقتنامه‌های دوجانبه یا چند جانبه، آرای قضایی و حقوق داوری مراجعه نمود.

ایران از سال ۱۳۳۴ حمایت‌کننده سرمایه‌گذاری خارجی بوده است و در همین راستا در سال ۱۳۸۱ قانونی تحت عنوان قانون «تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی» به تصویب رسید. در واقع این قانون جایگزین قانون «جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی» در سال ۱۳۳۴ بود، که این جایگزینی محیط فعالیت سرمایه‌گذاران خارجی را فعال‌تر کرد.

توافق‌نامه‌های سرمایه‌گذاری معمولاً در مورد نحوه سود و زیان و میزان سرمایه‌گذاری با هم موافقت می‌نمایند. ولی چیزی که در این میان باید مورد توجه قرار گیرد، میزان کاربرد قوانین محیط‌زیستی و رعایت محیط‌زیست می‌باشد، که در توافق‌نامه‌های سرمایه‌گذاری از جمله توافق‌نامه‌های سرمایه‌گذاری نفتی باید همواره مورد توجه قرار گیرد.

باید توجه داشت که حمایت از محیط‌زیست در سرمایه‌گذاری‌های مختلف، با توجه به توسعه پایدار باید مورد توجه قرار گیرد و پیوند آن‌ها همواره باید اجتناب‌ناپذیر باشد. برای مثال باید به اصل ۱۶ اعلامیه ریو مراجعه نمود که اذعان دارد، در فعالیت‌های اقتصادی (که یکی از مصادیق آن سرمایه‌گذاری در حوزه نفت و انرژی می‌تواند باشد) نباید آلودگی‌های محیط‌زیستی، حاصل این فعالیت‌ها باشد و در صورتی که شخصی مسبب این امر باشد، سرمایه‌گذار یا فعال اقتصادی نامبرده باید هزینه آن را بپردازد. البته ضعفی که این اصل دارد، اشاره آن به عدم مزاحمت به سرمایه‌گذار می‌باشد. باید توجه داشت که حساسیت به محیط‌زیست و پایش مداوم فعالیت‌های تجاری، نباید مزاحمت تلقی شود (Miri Lavasani, 2018).

در این زمینه پیمان آسونسیون (بازار مشترک کشورهای آمریکای جنوبی) می‌تواند مثال مفیدی باشد. این پیمان، پیمانی محیط‌زیستی نمی‌باشد، ولی در مقدمه آن اشاره قابل توجهی به مسائل محیط‌زیست شده است. این پیمان استفاده بهینه از منابع برای توسعه بازارهای داخلی را بدون توجه به مقررات محیط‌زیستی مفید نمی‌داند (Jalali, 2018). در مورد این مسأله می‌توان به موافقتنامه تشویق و حمایت متقابل از سرمایه‌گذاری بین ایران و لوکزامبورگ در سال ۱۳۹۸ اشاره کرد. ماده مهمی که

مسأله‌ای که عمدتاً در قراردادهای نفتی مشاهده می‌شود، مدیریت محیط‌زیست ناشی از سرمایه‌گذاری در حوزه نفت می‌باشد، که عمدتاً ناکارآمد است و یا چندان جدی گرفته نمی‌شود. زیرا معمولاً به موضوعاتی از محیط‌زیست توجه می‌نمایند که با اهداف تجاری و توسعه‌ای خود همسو باشد. بنابراین ساختارهای مدیریتی محیط‌زیستی عمدتاً مبهم و بی‌فایده‌اند و معمولاً نمی‌توانند کوچک‌ترین اثر و نقشی در جلوگیری از تهدیدات محیط‌زیستی داشته باشند.

دعای بین‌المللی

دعای و قضایای مهم بین‌المللی در حوزه سرمایه‌گذاری‌های نفتی و کاربرد قوانین محیط‌زیستی که دیوان بین‌المللی دادگستری به آن‌ها رسیدگی می‌کند، از جمله مهم‌ترین مسائلی می‌باشد که در سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی می‌تواند مؤثر بوده و کشورهای مختلف از جمله ایران می‌توانند با الگوبرداری از روش‌های حقوقی به کار گرفته شده برای اعمال قوانین محیط‌زیستی، الگو بگیرند. البته قوانین ایران هرچند در حوزه محیط‌زیست کامل نیستند، ولی اگر به درستی در حوزه سرمایه‌گذاری‌های نفتی به کار گرفته شوند و محیط‌زیست را اولویت قرار دهند، می‌توانند حداقل از فجایع جبران‌ناپذیر جلوگیری نمایند. اهمیت رسیدگی‌های دیوان از این جهت بسیار مهم و اساسی می‌باشد که به جرأت می‌توان گفت، دیوان آغازکننده رویه‌ای بوده که امروز از آن را به عنوان اعمال قوانین محیط‌زیستی در سرمایه‌گذاری‌ها می‌شناسیم. نقش دیوان در مستحکم کردن قوانین محیط‌زیستی بسیار حیاتی و کلیدی بوده و نباید این مسأله را از نظر دور داشت. با توجه به این که قواعد و مقررات محیط‌زیست از جمله قوانین نرم می‌باشند و هنوز آن‌چنان از استحکام و الزام بین‌المللی برخوردار نبوده و در مقابل سرمایه‌گذاری‌های خارجی به خصوص اگر طرف دولت باشد، توان مقاومت ندارند، ولی اقدامات دیوان ضمانت اجرای این قوانین را به سوی اجرایی شدن می‌برد و این مسأله بسیار اساسی می‌باشد. به همین دلیل در ادامه به مهم‌ترین دعای مرتبط با نفت و قوانین محیط‌زیستی مربوطه اشاره خواهیم کرد.

رهاسازی چاه‌های نفتی می‌شود، هزینه بر بودن آن می‌باشد؛ چرا که می‌تواند سود ناشی از فروش نفت از همین چاه را برای سرمایه‌گذاران کمتر نماید. این مسأله در دریاها بغرنج‌تر می‌باشد، زیرا هزینه جمع‌آوری تجهیزات تأسیسات نفت در دریاها بسیار گران‌تر از خشکی بوده و به همین دلیل گرچه قسمت‌های فوقانی را جمع‌آوری می‌کنند، ولی معمولاً قسمت‌های تحتانی به همین شکل رها می‌شود و به دلیل باز بودن چاه و مواد زاید تأسیسات زیرین، باعث آلودگی گسترده دریا می‌شوند و ضروری است که سرمایه‌گذاران عمده به این مسأله توجه داشته باشند و دولت‌ها قوانین مؤثری را برای این مسأله وضع نمایند (Wawryk, 2018).

اعمال استانداردهای دوگانه در مورد محیط‌زیست در قراردادهای نفتی از جمله معضلات این قرارداد می‌باشد. کشورهای توسعه یافته و کشورهای در حال توسعه دورنماهای متفاوتی در مورد حمایت از محیط‌زیست دارند. کشورهای توسعه یافته‌ای مانند ایالات متحده، نسبت به کشورهای در حال توسعه در بخش انرژی کنترل‌های محیط‌زیستی بسیار شدیدتری را در صنعت نفت اعمال می‌کنند. نتیجه اعمال استانداردهای حقوقی محیط‌زیستی دوگانه آن است که شرکت‌های نفتی فراملی اجازه پیدا کرده‌اند اقدامات اکتشافی خود را در کشورهای در حال توسعه که در مقایسه با کشورهای توسعه یافته دارای مقررات محیط‌زیستی نامناسب‌تری هستند انجام دهند. در طول ده سال گذشته، صنعت نفت آمریکا به سوی سرمایه‌گذاری در سرزمین‌های خارج از مرز تغییر جهت داده‌اند. از سوی کارشناسان این هشدار به دولت مردان آمریکایی داده شده است که صنایع پالایشی نیز مسیر تولید نفت در خارج از کشور را طی می‌کنند، که یکی از دلایل آن فرار از مقررات محیط‌زیستی سختی است، که در آمریکا وجود دارد و بخش دیگر آن به خاطر بهره‌مندی از قواعد کمتر سخت‌گیرانه‌ای است که در کشورهای در حال توسعه حاکم است. برخی شرکت‌های نفتی اروپایی نیز در مقایسه با عملیاتی که در کشور خود انجام می‌دهند، اهمیت کمتری برای مسائل محیط‌زیستی کشورهای در حال توسعه قائل‌اند (Zhao, 2016).

۱- دعوی گابچیکوو - ناگی ماروس مجارستان و اسلواکی ۱۹۷۷

در دعوی گابچیکوو - ناگی ماروس مجارستان و اسلواکی، مهم‌ترین توصیه دیوان اشاره به رعایت موازین محیط‌زیستی و توسعه پایدار می‌باشد، که بدون محیط‌زیست سالم توسعه پایدار نیز محقق نمی‌شود. بنابر اظهارات این دیوان در پرونده: "در گذشته بشر به دلایل اقتصادی و غیره به طور دائم با طبیعت برخورد داشته است. در گذشته این کار بدون توجه به اثرهایش بر روی محیط‌زیست انجام می‌گرفت. به دلیل بینش‌های علمی جدید و آگاهی در حال رشد نسبت به خطرهایی که بشریت اعم از نسل حال و آینده را تهدید می‌کند که از مداخله نامناسب در محیط‌زیست ناشی می‌شود، هنجارها و استانداردهای جدید توسعه می‌یابند و طی دو دهه، شمار زیادی از مقررات وضع می‌شوند. این هنجارهای جدید باید مورد توجه قرار گیرند و همچنین باید به استانداردهای نوین اهمیت زیادی داده شود. نه تنها زمانی که دولت‌ها فعالیت جدید را شروع می‌کنند، بلکه وقتی بخواهند فعالیت‌های گذشته خود را اصلاح و استمرار بخشند، باید آن را در چهارچوب برنامه توسعه اقتصادی سازگار با حفظ محیط زیست اجرا کنند، که این موضوع به طور دقیق در مفهوم توسعه پایدار نهفته است" (Miri Lavasani, 2018).

به نظر دیوان بعد از این که عهدنامه ۱۹۷۷ در مورد اجرای پروژه‌ها بین مجارستان و چکسلواکی منعقد شد، قواعد جدید زیادی به صورت قاعده آمره در مورد محیط‌زیست به وجود آمده‌اند، لذا علاوه بر این معاهده، باید با در نظر داشت قواعد آمره جدید و هنجارهای جدید آن، اقدام به تنظیم روابط تجاری خود نمایند. در این راستا برای اجرای معاهده باید رودخانه دانوب و آب آن را همواره ارزیابی کرده و با توجه به قواعد آمره جدیدی که پدیدار شده است، به نتیجه حقوقی قابل اعتماد برسند (Case Concerning Gabcikovo - Nagymaros Project, 1997). دیوان در این قضیه محیط‌زیست را یکی از مهم‌ترین منافع اساسی هر کشور معرفی کرده و به نظر نگارنده مهم‌ترین بخش، آن است که دیوان بخشی از قوانین محیط‌زیست را آمره می‌داند. در این زمینه سرمایه‌گذاری‌های در حوزه نفت، که با اهداف اقتصادی و تجاری انجام می‌شوند و از جمله ممر درآمد و یکی از حیاتی‌ترین شاه راه‌های اقتصادی آن کشور محسوب

می‌شوند، باید محیط‌زیست را هم در کنار سرمایه‌گذاری نفت، جزء منافع اساسی کشور دانست و این سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته نباید سبب آسیب به دیگر منافع اساسی، یعنی محیط‌زیست شود؛ چراکه مردمان آن کشور برای ادامه زندگی به محیط‌زیست نیاز دارند.

۲- کارخانه کاغذسازی رودخانه اروگوئه بین آرژانتین و اروگوئه

این پرونده مربوط به اختلاف آرژانتین و اروگوئه بود، که در ارتباط با احداث کارخانه خمیر کاغذسازی بوده است. بین این دو کشور رودخانه مرزی (رودخانه دانوب) قرار داشت، که احداث این کارخانه توسط دولت اروگوئه، می‌توانست خطرات محیط‌زیستی را سبب شود. دولت آرژانتین این کارخانه را مخالف با موافقتنامه بین دو کشور می‌دانست؛ چرا که آن را باعث به خطر افتادن جان شهروندان خود و موجب آلودگی هوا و تأثیر منفی آن بر محیط‌زیست می‌دانست. آرژانتین در سال ۲۰۰۶ این مسأله را در دیوان مطرح ساخت و رسماً دعوای خود را علیه اروگوئه آغاز نمود. آرژانتین علاوه بر استناد به معاهده معروف به «اساسنامه رودخانه اروگوئه» که نقض آن را محرز می‌دانست به معاهدات بین‌المللی محیط‌زیست و اصول بین‌الملل محیط‌زیستی نیز استناد نمود. به همین دلیل خواستار پرداخت غرامت به خاطر مسائل مختلف محیط‌زیستی شده و معتقد بود که سرمایه‌گذاری باید متوقف شود. در واقع آرژانتین نگران انتشار مواد سمی ناشی از فعالیت‌های کارخانه در آب و هوا بود، چرا که این مسأله می‌توانست تأثیرات منفی بر اکوسیستم منطقه بگذارد. این تأثیرات علاوه بر طرف آرژانتینی، طرف اروگوئه و مردم آن منطقه را نیز تحت تأثیر قرار می‌داد (Zarei, 2017).

از منظر حقوقی، دیوان اصولی را که در حوزه سرمایه‌گذاری و محیط‌زیست، می‌تواند متناسب باشد، مورد توجه قرار داده است. در واقع این پروژه گرچه از طرف دو شرکت فنلاندی و اسپانیایی بود ولی این پروژه به نام اروگوئه ثبت شده بود. لذا هرچند نمی‌توان در این رأی، صحبتی از حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری به میان آورد، اما اصول طرح شده در خصوص سرمایه‌گذاری داخلی عموماً به استناد رفتار ملی قابل تممیم به سرمایه‌گذاری خارجی نیز هست (Ziyai, 2013). بر اساس ماده ۴۱ اساسنامه، طرفین را ملزم به نگهداری از محیط‌زیست آبی و ممانعت از آلودگی

تلقی نموده و این اقدام را مطابق با قوانین محیط زیستی کشور میزبان تلقی نمود (Barmakhshad, 2016). از مجموع دعاوی مطرح شده چنین برداشت می‌شود که هر مقرره آمره و الزام محیط‌زیستی که پدید آید، اعم از این که مبنای عرفی داشته یا نداشته باشد، باید بر موافقت‌نامه سرمایه‌گذاری که در گذشته منعقد شده است نیز اعمال شود و طرفین نمی‌توانند به استناد این که الزامات محیط زیستی بعد از توافق‌نامه وضع شده‌اند و طبق قواعد حقوقی عطف به ماسبق نمی‌گردند از اجرای این الزامات خودداری کنند. همین مسأله را در پروژه‌های نفتی نیز می‌توان اعمال کرد، یعنی زمانی که دولتی با توافق با طرف خارجی، به سرمایه‌گذاری برای صنعت نفت در خاک خود اقدام می‌نماید، در طول اجرای پروژه چنانچه قاعده آمره جدیدی پدیدار شود، باید این قاعده را اجرا نماید و هیچ‌یک از طرفین نمی‌توانند از این قضیه به استناد توافق‌نامه بین خود استناد نمایند (Zarei, 2017). به همین دلیل است که باید بین حفاظت از محیط‌زیست و توسعه اقتصادی همواره توازن ایجاد کرد. در این راستا می‌توان قواعد حاکم بر این دعاوی را به پروژه‌های نفتی تعمیم داد. همان‌طور که دیوان کیفیت آب رودخانه دانوب و حفاظت از طبیعت را در رای خود مورد اشاره قرار داده است، در پروژه‌های نفتی که اغلب بر روی آب قرار دارند، سرمایه‌گذاران باید همواره این مسأله را مدنظر قرار دهند.

هم‌چنین با توجه به پرونده‌های مطرح شده؛ در مسائل نفتی نیز بیم آن می‌رود که فعالیت‌های نفتی در دریا باعث آلودگی‌های جبران‌ناپذیری شده و محیط‌زیست را با بحران‌های جدی رو به رو سازد و این مسأله باید در مورد سرمایه‌گذاری‌های نفتی نیز لحاظ گردد. سرمایه‌گذاری‌های نفتی در حاشیه دریاها و رودخانه‌ها می‌تواند منطقه را تحت تأثیر قرار دهد و پرونده‌های مطرح شده نشان داده است که سرمایه‌گذاری‌های مختلف در حوزه صنعت و انرژی چه آسیب‌هایی را می‌تواند بر اکوسیستم منطقه بگذارد. به همین دلیل دعاوی مذکور و سایر دعاوی مرتبط می‌توانند الگویی مفید و کارآمد برای سرمایه‌گذاری‌های نفتی تلقی گردند. با توجه به نظر دیوان، زمانی که کشورهای ساحلی دارای منابع مشترک نفتی می‌باشند باید برای بهره‌برداری از آن منابع، حفاظت از محیط‌زیست را مدنظر داشته باشند،

محیط‌زیستی کرده بود و بر آن اساس کشورها می‌بایست بر اساس موافقت‌نامه‌های بین‌المللی و حقوق بین‌الملل اقدام به تصویب قوانین در این حوزه نمایند. هم‌چنین بر اساس همین ماده، نباید در راستای قوانین محیط‌زیستی با سرمایه‌گذاران مماشات نموده و می‌بایست آنان را به اجرای موازین دقیق و هنجارهای مرتبط با پیشگیری از آلودگی ملزم نمایند. هم‌چنین وضع مجازات را از جمله تعهدات دولت‌ها برای پیشگیری از خسارات محیط‌زیستی ناشی از سرمایه‌گذاری‌ها دانست (ICJ, 2010). دیوان معتقد بود که ارزیابی مستمر و نظارت بر محیط‌زیست دریایی و آبی باید به صورت مشترک، به طوری که تداخل در وظایف نشده و موجبات اختلافات را فراهم نسازد، انجام شود (Mousavi & Mousavifar, 2015).

۳- قضیه مامید اویل علیه آلبانی

این قضیه در دیوان داوری اکسید رسیدگی شده بود، که مربوط به اقدام دولت آلبانی به جهت ممانعت از فعالیت ترمینال نفتی و دستور به تغییر محل آن به خاطر مسائل محیط‌زیستی بود.

مامید اویل شرکت یونانی است که در زمینه محصولات نفتی فعالیت می‌کند. در سال ۱۹۹۸ به موجب قرارداد اجاره با دولت آلبانی متعهد به ایجاد مرکز ذخیره‌سازی سوخت در بندر دورس شد. دولت آلبانی در سال ۲۰۰۰ با وضع قانونی تحت عنوان برنامه "استفاده از زمین" ایجاد هرگونه ترمینال نفتی در منطقه دورس را منع کرد و مقرر نمود که ترمینال در حال ساخت نیز باید به جای دیگر منتقل شود. شرکت یونانی بدون توجه به قانون مذکور عملیات ساخت ترمینال را در سال ۲۰۰۱ به پایان رساند، اما دولت آلبانی اجازه فعالیت به این شرکت را نداد و هم‌چنین هزینه انتقال ترمینال نفتی با توجه به این که قانون جدید را نادیده گرفته بود به عهده خود شرکت مامید اویل دانست. شرکت مامید اویل دعوی نقض سرمایه‌گذاری دوجانبه آلبانی- یونان را در دیوان داوری مطرح کرد؛ دیوان این اقدام آلبانی را حمایت نموده و اقدام دولت برای وضع قانون در مورد بهره‌برداری از زمین، از جمله احداث مخازن مرتبط با سوخت‌ها و نفت، متوقف کردن عملیات احداث و جلوگیری از ورود کشتی‌های نفت کش به بندر دورس را سلب مالکیت

در این صورت است که منافع دو طرف تأمین شده و مشکلات عدیده‌ای برای بهره‌برداران از آن به وجود نخواهد آمد. با استناد به این قضیه، دولت‌ها موظف می‌باشند، پیمانکاران و یا سرمایه‌گذاران را به رعایت موازین محیط زیستی در سرمایه‌گذاری‌های نفتی ملزم نمایند. به خصوص در پروژه‌های نفتی، دولت باید در مورد سرمایه‌گذاری‌های نفتی و سکوهای نفتی که در دریاها ساخته می‌شوند، حساسیت بیشتری به خرج دهد؛ زیرا اغلب معضلات محیط‌زیستی در حوزه دریاها رخ می‌دهد. دیوان در مورد فعالیت‌های تجاری که مرتبط با بستر دریاها می‌باشد معتقد است که مسؤلیت اولیه را بر عهده پیمانکار پروژه و سپس نهادهای نظارتی دولتی برای نظارت بر پروژه است. در این مواقع دیوان ایجاد صندوق جبران خسارات و بیمه اجباری را دو اقدام بسیار حیاتی برای تضمین جبران خسارات محیط‌زیستی می‌داند. از نظر دیوان تنها زمانی دولت از مسؤلیت ناشی از خسارات محیط زیستی پروژه‌های نفتی مبری خواهد بود، که اقدام به وضع قوانین کارآمد جهت ملزم نمودن پیمانکار به رعایت موازین محیط زیستی کند. نهاد یاد شده این اقدام را "تعهد به تلاش معقول" دانسته و رافع مسؤلیت دولت می‌داند.

ارزیابی محیط زیستی سرمایه‌گذاری در حوزه نفت در

نظام حقوقی ایران

۱- نصوص قانونی مربوطه

یکی از گام‌های اولیه و در عین حال اساسی و مؤثر در جهت مقابله با آلودگی و انهدام محیط زیست و نیز تعقیب و مجازات مرتکبین جرایم علیه محیط‌زیست، تدوین و تنظیم مقررات در حوزه‌های مختلف محیط‌زیست می‌باشد. کشور ایران نیز به نوبه خود در این زمینه قوانین متعددی را در حوزه‌های مختلف محیط‌زیست تدوین نموده که در ادامه برخی از قوانین مهم محیط‌زیستی مرتبط با حوزه نفت مورد بررسی قرار می‌گیرد.

قوانین عام

یکی از مهم‌ترین قوانین موجود در این بخش قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران است، که طبق اصل پنجاهم این قانون، هر گونه فعالیت‌های اقتصادی که منجر به تخریب محیط‌زیست و آلودگی آن گردد و خسارات غیرقابل جبرانی بر پیکر محیط‌زیست وارد شود، ممنوع نموده است. علاوه بر این، مشابه چنین قاعده‌ای را می‌توان در ماده نه قانون

حفاظت و بهسازی محیط‌زیست نیز مشاهده نمود. بر همین اساس هر گونه منعی، که برای خسارات وارده به محیط زیست وضع شده است، شامل فعالیت‌های نفتی نیز می‌گردد. متن حقوقی دیگری که در ایران در این ارتباط وجود دارد، آیین نامه رفع آلودگی محیط‌زیستی ناشی از فعالیت‌های نفتی می‌باشد، که البته علی‌رغم این که موضوع این آیین نامه در مورد محیط‌زیست می‌باشد ولی به دلیل این که اختصاصاً در مورد سرمایه‌گذاری و نفت نمی‌باشد، در بخش مقررات عمومی آورده شده است، به هر حال مطابق بند پ فعالیت‌های نفتی را که منجر به آسیب به محیط‌زیست می‌شود، به تفصیل آورده است، هم‌چنین کلیه فعالیت‌های مرتبط با استخراج، کشف، پالایش و تصفیه، ذخیره‌سازی، نگهداری، انتقال، فرآوری شامل این بند می‌گردد. در این بند ممنوعیت آسیب به محیط‌زیست را به قانون اساسی و قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست تعمیم داده و در پایان اشاره کرده است، اگرچه نفت یکی از فعالیت‌های اقتصادی مهم ایران است و به دلیل این که منابع ارزی کشور از این طریق تأمین می‌گردد، اهمیت بسزایی دارد؛ اما این مسأله دلیلی برای نادیده گرفتن ملاحظات محیط زیستی نمی‌باشد. این نکته بسیار جالب به نظر می‌رسد، چرا که محیط‌زیست را بر مسایل اقتصادی، سرمایه‌ای و تجاری که ممر درآمد و حیات کشور می‌باشد، ترجیح داده است.

قوانین خاص

علاوه بر قوانین عام، قوانین خاصی نیز در حوزه نفت تصویب شده‌اند، که مسائل محیط‌زیستی را در مورد عملیات نفتی تشریح نموده‌اند. از جمله، قانون نفت مصوب سال ۱۳۵۳ ماده ۲۶ و قانون نفت مصوب سال ۱۳۶۶ ماده ۷. بر اساس ماده ۷، وزارت نفت وظیفه دارد که در عملیات‌های نفتی، علاوه بر برنامه‌ریزی، باید وظیفه نظارت بر فعالیت‌های نفتی را نیز بر عهده بگیرد و بدین ترتیب از منابع طبیعی حفاظت نموده و می‌بایست از آلودگی محیط‌زیست با هماهنگی سایر سازمان‌ها ممانعت به عمل آورد. ولی این ماده، در اصلاحات سال ۱۳۹۰ حذف شد و این حذف با ابهاماتی همراه بوده است. این ماده می‌توانست بسیاری از مسائل محیط‌زیستی مرتبط با نفت را حل و فصل نماید، ولی به نظر می‌رسد اقتصاد و تجارت بر محیط‌زیست مرجح دانسته شده است. به موجب ماده ۲۶ قانون نفت مصوب سال ۱۳۵۳، شرکت

به پایش و ارزیابی محیط‌زیستی پروژه‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها بپردازند، موظفانند سامانه‌های آنلاینی که به‌روز می‌باشند، راه اندازی نمایند و اطلاعات حاصله را به مرکز پایش سازمان محیط‌زیست ارسال دارند. هم‌چنین با توجه به این قانون، همه سرمایه‌گذاران واحدهای بزرگ مکلف به کنترل و پایش آلودگی موجود در هوا بوده و می‌بایست واحدی را برای محیط‌زیست احداث نمایند. مهم‌ترین مسأله‌ای که این قانون را برجسته‌تر می‌نماید، مقرر نمودن مجازات‌های عینی برای متخلفان می‌باشد. از این قانون چنین استنباط می‌شود که هدف مقنن از تصویب قانون مذکور این بوده که الزام ارزیابی اثرات محیط‌زیستی در واحدهای بزرگ صنعتی را از یک پیش شرطی که لازم بود قبل از اقدام به فعالیت کسب کنند، به یک الزام حقوقی در کل طول عمر فعالیت صنعتی تبدیل کند. اما در عمل قابل ملاحظه است که تعداد زیادی از واحدهای صنعتی علی‌رغم این‌که مجوز فعالیت دارند، ولی اقدام مؤثری در جهت کاهش آلاینده‌های ناشی از فعالیت خود نمی‌کنند و سازمان محیط‌زیست نیز برخورد آن‌چنان مؤثری با این موارد ندارد و تنها به گرفتن عوارض آلاینده‌گی و جریمه‌های مالی بسنده می‌کند. درحالی‌که اگر همین قانون و آیین‌نامه‌های مرتبط با آن به درستی اجرا شود سازمان محیط‌زیست می‌تواند به آسانی با متخلفان برخورد کند و در صورت اقتضا پروانه بهره‌برداری آنان را ابطال نماید. با توجه به این‌که ایران از آلودگی‌های محیط‌زیستی مختلف رنج می‌برد، اجرای صحیح این قوانین می‌تواند حداقل از فجایع محیط‌زیستی جلوگیری کند؛ به خصوص برای سرمایه‌گذاری‌های در حوزه نفت، که می‌تواند بزرگترین آسیب‌ها را به محیط‌زیست وارد سازد. خصوصاً وضع مجازات و پرداخت غرامت می‌تواند سرمایه‌گذار را در اعمال نمودن مقررات محیط‌زیستی ملزم سازد. در همین راستا باید توجه داشت که بر اساس بند ب ماده ۱۴ قانون برنامه چهارم توسعه، به منظور افزایش ظرفیت تولید نفت و حفظ و ارتقای سهمیه ایران در تولید اوپک، به شرکت ملی نفت ایران اجازه داده شده بود، نسبت به انعقاد قراردادهای اکتشافی و توسعه میدان‌ها با تأمین منابع مالی با طرف خارجی یا شرکت‌های صاحب صلاحیت داخلی، متناسب با هر میدان و با رعایت اصولی که در همین بند آمده اقدام کند، یکی از اصول ذکر شده در این بند رعایت

ملی نفت ایران مکلف خواهد بود، که در جریان عملیات مربوط به هر قرارداد، دقت و مراقبت کامل را جهت حفظ منابع ثروت طبیعی (مخصوصاً گازهای طبیعی) و هم‌چنین جلوگیری از آلودگی محیط (هوا و آب و زمین) به عمل آورد. طرف قرارداد ملزم خواهد بود که در عملیات خود، مقرراتی را که در این باب توسط دولت و یا شرکت ملی نفت ایران اعلام و ابلاغ می‌گردد رعایت نماید. شرکت ملی نفت ایران ضوابطی را که باید در اجرای مفاد این ماده به‌ویژه در خصوص حفظ منابع نفتی، بازیافت مجدد نفت، افزایش بهره‌دهی مخازن زیرزمینی نفت، جلوگیری از سوزاندن و به هدر دادن نفت مورد عمل قرار گیرد، تدوین و اعلام نماید (Shiravi, 2018).

قانون دیگری که قابل تسری به مسائل محیط‌زیستی مرتبط با نفت می‌باشد، قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می‌باشد، که ارزیابی اثرات محیط‌زیستی را الزامی دانسته و تخطی از آن را قبول نکرده است. بر این اساس همه پروژه‌ها و سرمایه‌گذاری‌های مرتبط با محیط‌زیست از صفر تا صد بر اساس پیشنهادات شورای عالی محیط‌زیست و مصوبات هیأت‌وزیران برنامه‌ریزی می‌گردد. هم‌چنین بر رعایت نتایج این ارزیابی تأکید نموده است. همان‌طور که از متن قانون پیداست، پروژه‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها را احصا نموده و می‌توان این پروژه‌ها را به پروژه‌های حوزه انرژی از جمله نفت نیز تسری داد. این الزامات توسط قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تا پایان سال ۱۳۸۸ نیز تمدید شده و بعد از آن در چارچوب ماده ۱۹۲ قانون برنامه پنجم توسعه مطرح شد؛ ولی باید توجه داشت که این موارد را برای واحدهای بزرگ بیشتر از ۵۰ نفر مقرر نمود. شورای عالی محیط‌زیست بر اساس مصوبه ۱۴۴۴۷۹ / ۴۵۸۸۰ طرح‌ها و پروژه‌های مربوط به رعایت قوانین محیط‌زیستی را معین کرده است. در این مصوبه نیز به میادین نفت و گاز اشاره نموده و طرح‌ها و پروژه‌های نامبرده را بر سکوه‌های نفتی تعمیم داد. هم‌چنین بر اساس مصوبه "۲۱۴۲۸۷/ت/۴۵۸۸۰ هـ" همه عملیات‌های نفتی می‌بایست بر اساس ارزیابی‌های محیط‌زیستی انجام گردند (Mashhadi, 2019). هم‌چنین بر اساس قانون هوای پاک مصوب ۲۵ تیر سال ۱۳۹۶، در پروژه‌های بزرگ که باید بر اساس قوانین موجود،

نمایند. هم‌چنین در مورد همین ضایعات مربوط به سیالات حفاری، بند ۹-۲ قرارداد مقرر داشته است، مطابق این بند پیمانکار می‌بایست از سیالات حفاری، ضایعات نفت، آب‌نمکی و فضولات خاص رهایی یابد، این مسأله نباید منجر به آلوده نمودن محیط زیست شود (Shiravi, 2018).

پیمانکار مسؤول اجرای کلیه قوانین و مقررات مرتبط بومی، ملی یا بین‌المللی در بخش خشکی و دریا در رابطه با مسائل بهداشت، ایمنی و محیط‌زیست که ناشی از یا مرتبط با اجرای قرارداد است، می‌باشد. پیمانکار متعهد است، عملیات توسعه و هم‌چنین عملیات تولید (در صورت اعمال) را با حساسیت نسبت به محیط‌زیست اجرا نماید، تا آن‌که مردمان حال حاضر و نسل‌های آتی از مدیریت خردمندانه منابع زمین بهره ببرند. پیمانکار هم‌چنین باید عملیات توسعه و تولید را به نحوی اجرا نماید که ایمنی و بهداشت در محیط کار به نفع پرسنل و کارکنان هر طرف، پیمانکاران فرعی آن و هم‌چنین عموم افراد تضمین شود. بنابراین، پیمانکار باید عملیات توسعه را طبق بالاترین استانداردهای ایمنی، بهداشت و محیط‌زیست انجام دهد. پیمانکار باید از آخرین رویه‌ها و استانداردهای اثبات شده میداین نفت و گاز و صنعت نفت، (از جمله تکنیک‌های پیشرفته، رویه‌ها و روش‌های عملیاتی برای جلوگیری از خسارات محیط‌زیستی در حین اجرای قرارداد) که مطابق با قوانین و مقررات بین‌المللی و قوانین و مقررات ایران باشد، استفاده نماید. پیمانکار باید اطمینان حاصل کند که پرسنل و کارکنان طرفی که به عنوان بهره‌بردار عمل می‌کند و پیمانکاران فرعی آن، آموزش‌های لازم را دیده‌اند و طبق رویه صنعت نفت و استانداردهای مربوط به ایمنی، سلامت و محیط‌زیست عمل می‌کنند. باید تلاش شود که از تمامی صدمات و آسیب‌های شغلی جلوگیری شود. اگر پیمانکار نتواند مقررات فوق را رعایت کند یا قوانین مربوطه را نقض کند و عدم رعایت مقررات فوق یا نقض قوانین مربوطه منجر به خسارات محیط‌زیستی شود و اگر عملیاتی که توسط پیمانکار انجام می‌گیرد اشخاص یا اموال را در معرض خطر قرار دهد، یا منجر به ایجاد آلودگی گردد، یا سبب ورود آسیب به گونه‌های گیاهی و جانوری یا محیط‌زیست شود، پیمانکار باید فوراً کلیه اقدامات معقول و لازم برای جبران موارد مذکور و آثار آن را اتخاذ نماید. علاوه بر این، کارفرما نیز می‌تواند از پیمانکار بخواهد ظرف مدت معقولی اقدامات

مقررات و ملاحظات محیط‌زیستی بود. این موضوع در ماده ۱۲۹ قانون برنامه پنجم توسعه نیز لحاظ شده است و هم‌چنین قانون ششم توسعه در بخش ۹ ماده ۳۸ به این مسائل پرداخته است.

هم‌چنین یکی دیگر از مهم‌ترین قوانین حوزه نفت و محیط‌زیست "قانون حفاظت دریا و رودخانه‌های مرزی از آلودگی با مواد نفتی" می‌باشد. این قانون از اولین قوانین مربوط به حفاظت از محیط‌زیست دریایی است، که در سال ۱۳۵۴ به تصویب رسید. طبق ماده ۲ قانون فوق، "آلوده کردن رودخانه‌های مرزی و آب‌های داخلی و دریای سرزمینی ایران به نفت یا هر نوع مخلوط نفتی خواه توسط کشتی‌ها و خواه توسط سکوه‌های حفاری یا جزایر مصنوعی (اعم از ثابت و شناور) و خواه توسط لوله‌ها و تأسیسات و مخازن نفتی واقع در خشکی یا دریا ممنوع است". این ماده هم‌چنین به نیروی دریایی ایران اجازه داده است که مرتکبین را بازداشت و نسبت به متوقف کردن کشتی آلوده کننده یا جلوگیری از ادامه سایر فعالیت‌های آلوده کننده اقدام کند. طبق تبصره این ماده، این ممنوعیت تا منطقه انحصاری اقتصادی و فلات قاره ایران نیز گسترش پیدا می‌کند، مگر این‌که خلاف آن در معاهدات بین‌المللی ایران مقرر شده باشد. طبق این قانون، کلیه کشتی‌های نفت‌کش به ظرفیت غیرخالص و هم‌چنین کلیه کشتی‌های غیرنفت‌کش به ظرفیت غیرخالص ۴۰۰ تن یا بیشتر موظف‌اند نسبت به تنظیم و نگاهداری دفتری به نام "دفتر ثبت نفت" اقدام کنند (Shiravi, 2018).

۲- اقدامات پیمانکار

بعد از انقلاب، در قراردادهای نفتی بیع متقابل، ضوابط محیط‌زیستی و رعایت آن‌ها بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. برای مثال در ماده ۳۳ قرارداد توسعه میدان نفتی دارخوین به مسأله محیط‌زیست پرداخته است. در این ماده منابع زیرزمینی را با لحاظ قوانین محیط‌زیستی، برای نسل‌های آینده ضروری می‌داند. مطابق این ماده طرفین باید عملیات نفتی خود را همگام با عالی‌ترین استانداردهای قابل اعمال در مورد محیط‌زیست، انجام دهند. هم‌چنین بر همین اساس طرفین ملزم هستند که ضایعات نفتی و دفن آن‌ها را با در نظر داشتن تعهدات محیط‌زیستی به سرانجام برسانند. سرمایه‌گذاران و پیمانکاران ملزم هستند که از نشت نفت و مواد شیمیایی به محیط‌زیست جلوگیری

توجه قرار داد و هر سند پس از سرمایه‌گذاری راهنمای گام به گام سرمایه‌گذاری را ارائه می‌دهد. بنابراین، دولت‌ها توافق کرده‌اند که حفاظت از طبیعت، محیط زیست و تنوع زیستی را تضمین کنند، که نه تنها یک اجبار است، بلکه اجباری برای همه کشورها است تا اطمینان حاصل شود که حفاظت از محیط‌زیست در اولویت است. حفظ محیط‌زیست به عنوان پیش شرط ورود سرمایه‌گذار خارجی بهتر از داشتن چنین الزامی پس از ورود سرمایه است.

مطابق با قوانین بین‌المللی، در اکثر کشورهای توسعه‌یافته که میزان سرمایه‌گذاری خارجی هستند در قانون‌گذاری داخلی خود مقررات محیط‌زیستی قوی دارند، در سمت مقابل یعنی کشورهای در حال توسعه که ایران هم جزء این دسته از کشورهاست به منظور جذب سرمایه‌گذار خارجی از قوانین محیط‌زیستی ضعیفی برخوردارند؛ ولی با توجه به مسائل محیط‌زیستی و بحران‌های ناشی از آن در جهان امروز، بیشتر تلاش می‌کنند تعهدات محیط‌زیستی خود را تا حد ممکن افزایش دهند.

علاوه بر مکانیسم‌های ارزیابی محیط‌زیستی موجود در برخی سازمان‌های بین‌المللی، تشویق سازمان‌های مالی و پولی به پذیرش الزامات محیط‌زیستی توسط شرکت‌های فراملیتی به عنوان پیش‌شرط دریافت وام و کمک، می‌تواند در حفاظت از محیط‌زیست به‌طور اساسی مؤثر باشد، در این صورت حتی اگر کشورهای سرمایه‌پذیر مقررات محیط‌زیستی قوی نداشته باشند، شرکت مذکور ملزم است مقررات محیط‌زیستی را رعایت کند.

مهم‌ترین اشکالی که در مورد قوانین و مقررات محیط‌زیستی ایران وجود دارد قدیمی بودن این قوانین و عدم تناسب آن‌ها با معیارهای بین‌المللی می‌باشد؛ چرا که جهان امروزی به سوی تغییر و تحول و صنعتی شدن پیش می‌رود و در این میان تحولات بسیار عظیمی در بخش صنعت و تکنولوژی اتفاق افتاده است که نیازمند روش‌ها و شیوه‌های نوینی جهت کاهش اثرات سوء آن‌ها بر محیط‌زیست می‌باشد. اشکال دومی که در این زمینه آشکار است عدم اهمیت لازم به اجرایی شدن قوانین محیط‌زیستی موجود است، به عنوان نمونه قانون هوای پاک به نظر برخی کارشناسان تنها ده درصد آن در عمل اجرایی شده است؛

جبرانی طبق قوانین و مقررات ایران اتخاذ نماید و آسیب‌های وارده به محیط‌زیست را جبران نماید. هر گونه هزینه‌های مربوط به این اقدامات جبرانی باید از سوی پیمانکار پرداخت گردد و این هزینه‌ها از طرف کارفرما بازپرداخت نخواهد شد (Asgharian, 2018).

نتیجه‌گیری

هدف اصلی سرمایه‌گذاری بین‌المللی افزایش توسعه، رفاه و رشد اقتصادی کشورها است. با توجه به این که محیط‌زیست سالم، شرط لازم برای دستیابی به این اهداف است، بنابراین سرمایه‌گذاری خارجی باید به گونه‌ای باشد، که کمترین تأثیر منفی را بر محیط‌زیست داشته باشد و هم‌زمان با تلاش برای رشد سرمایه‌گذاری خارجی، حفاظت از محیط‌زیست نیز مورد توجه قرار گیرد و بین آن‌ها سازگاری و هماهنگی وجود داشته باشد. سرمایه‌گذاران به دنبال منافع مالی و خصوصی خود هستند، اما قوانین محیط‌زیستی به دنبال منافع بیولوژیک و جمعی جهان هستند. آنچه مسلم است این است که در تعامل حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری و حقوق بین‌الملل محیط‌زیست، این حقوق بین‌الملل محیط‌زیست است، که مورد ظلم قرار گرفته و به اندازه یک سرمایه‌گذاری مورد حمایت قرار نگرفته است. رشد سرمایه‌گذاری و تجارت بین‌المللی و اثرات آن بر محیط‌زیست توجه جهانی را به خود جلب کرده است. نگرانی‌های جهانی در مورد تخریب محیط‌زیست، جامعه بین‌المللی را بر آن داشته است تا برای بهبود استانداردهای زندگی و حفاظت از محیط‌زیست تلاش کند. این افراد معتقدند رشد اقتصادی بدون مقررات قوی محیط‌زیستی، عامل تخریب محیط‌زیست و از بین رفتن منابع جهانی است. رشد سرمایه‌گذاری خارجی در غیاب استانداردهای بالای محیط‌زیستی باعث افزایش آلودگی ناشی از تولید و مصرف می‌شود. بنابراین در این راستا است که قراردادهای محیط‌زیستی اهمیت پیدا می‌کند و در مواردی به موضوع دعاوی بین دولت‌ها یا شرکت‌ها تبدیل می‌شود. برخی اسناد بین‌المللی رعایت اصول محیط‌زیستی را شرط ورود سرمایه‌های خارجی به کشور می‌دانند و یک نمای کلی از سرمایه‌گذاری ارائه می‌دهند تا در صورت مطابقت با اصول محیط‌زیستی بین‌المللی بتوان آن را مورد

12. **Mashhadi, A., Khosrowshahi, H. and Sapardar, M., 2019.** Reviewing the environmental legal requirements of the upstream oil and gas industry in the upstream documents of the Islamic Republic of Iran, *Public Law Research Quarterly*, Year 21, Number 62, Spring.
13. **Miri Lavasani, S.S., Sadeghi Ziyazi, H., Hosseinpour, F., 2018.** Environmental obligations of foreign investors, *Danesh Law and Finance Quarterly*, first year, number 3, spring.
14. **Mousavi, F. and Mousavifar, S.H., 2015.** Argentina and Uruguay environmental dispute 2010; Explanation of some topics and principles, *Public Law Studies Quarterly*, Volume 54, Number 5, Winter.
15. **Mutual investment encouragement and support agreement between the Islamic Republic of Iran and the Grand Duchy of Luxembourg** No. 20251/283 dated 03/19/98
16. **Nasari, E. and Zamani, S.Q., 2017.** Expropriation of environmental ownership in foreign investment arbitration procedure, *Comparative Law Research*, Volume 22, Number 3, Fall.
17. **Seifi Ardabili, D. and Fethinejad, S., 2012.** *Foreign Investment Laws*, Tehran, Jihad Academic.
18. **Shiravi, A.H., 2011.** *International Trade Law*, Mizan Publishing House, Tehran.
19. **Shiravi, A.H., 2018.** *Oil and Gas Laws*, 4th edition, Tehran: Mizan Publications.
20. **Vargiu, P., 2015.** Book Review: *International Investment Law and the Environment*, *McGill International Journal of Sustainable Development Law & Policy*. Vol. 11 Issue 2.
21. **Wawryk, S.A., 2018.** "International Environmental Standards in the Oil industry Improving the Operations of Transnational Oil Companies in Emerging Economies", available at: www.pdf.semanticscholar.org/dbfe/6ae08fbfdb1c4020ba32280a5c5281401d6d.pdf
22. **Zarei, S. and others 2017.** Development of international environmental law in the light of international judicial opinions and procedures, *Environmental Science and Technology Quarterly*, 19th volume, number three, autumn.
23. **Zhao, Z., 2016.** *International Oil Contracts*, translated by Abbas Kazemi Najafabadi and Saed Shirani, first edition, Tehran: Shahr Danesh Publications.
24. **Ziyai Begdali, M.R., 2013.** *Laws of International Treaties*, 5th edition, Tehran: Ganj Danesh Publications.
25. **Ziyai, S.Y., 2013.** The position of environmental obligations in international investment law, *Public Law Research Quarterly*, 15th year, number 42, spring.

در حالی که اگر همین قوانین موجود به درستی اجرا شوند می‌تواند تا حدود زیادی به محیط‌زیست کمک کند.

در حقوق ایران رعایت موازین محیط‌زیستی در سرمایه گذاری‌های مختلف انرژی از جمله نفت یک الزام می‌باشد؛ ولی این الزام در عمل به خوبی رعایت نشده است (گرچه ممکن است در قوانین، مقررات مؤثری در این مورد یافت شود)، لازم است توجه بیشتری به این موضوع گردد، چرا که نفت یکی از مهم‌ترین منابع آلوده کننده محیط‌زیست به‌شمار رفته و در عین حال یکی از صنایع و سرمایه گذاری‌های پول ساز در دنیا می‌باشد که این مسأله بر اهمیت موضوع می‌افزاید؛ گرچه قانون هوای پاک مصوب ۲۵ تیر ۱۳۹۶ می‌تواند امیدها را برای رعایت این موازین محیط‌زیستی بیشتر سازد.

منابع

1. **Agreement on the Conservation of Polar Bears 1973.**
2. **Asgharian, M., 2018.** *International Oil and Gas Contracts*, second edition, Tehran: Khorsandi Publications.
3. **Case Concerning Gabcikovo - Nagymaros Project (Hungary/ Slovakia). 25 September 1997.** Summaries of Judgments, Advisory Opinions and Orders of the International Court of Justice (ICJ). Available at: www.icj-cij.org.
4. **DSB Rep., Standards for Reformulated and Conventional Gasoline, Venezuela, Brazil versus US, 20 May 1996.**
5. **Güneş, A.M., 2014.** *Uluslararası Hukuk Açısından Sınır Bölgelerinde Bulunan Nükleer Santraller*, Taad, Yıl: 5, Sayı: 17.
6. **ICJ Judgment, Dispute regarding Navigational and Related Rights (Costa Rica v. Nicaragua), 2009.**
7. **ICJ, 2010.** op.cit, p.78, para.192.
8. **Int'l Thunderbird Gaming Corp. v. United Mexican States (U.S.v. Mex.) 2006.** para. 13.
9. **Jalali, M., 2018.** the relationship between free trade and environmental protection in international law, *Comparative Law Research Journal*, Volume 22, Number 3, Fall.
10. **Karimi Khanjari, F., SajjadiKia, M., 2021.** Civil liability due to environmental damage in Iranian law and international documents, *Scientific Quarterly of Environment and Multisectoral Development*, Volume 6, Number 73, Fall.
11. **Kohnhoshnejad, R. and Altamimi, M.H. 2018.** The basis of environmental requirements in Iran's oil contracts, *Environmental Economics and Natural Resources Quarterly*, 3rd year, 4th issue, spring.

The Position of Environmental Obligations in International Investment Law with an Emphasis on Investment in the Oil Field

Hamid Bazrpach¹, Farzad Karimi Khanjari^{2*}

¹ Department of Law, Islamic Azad University, Hashtgerd Branch, Iran

^{2*} Department of Private Law, Faculty of Law and Political Science, Shiraz University, Iran

Abstract

International environmental law and international law of investment in goals are conflicting in that the investor's goal is individual interest and the environmental goal is collective interest, while in practice and implementation are closely related and in an implementation environment And play a key role in today's human society. Therefore, economic investments by companies in different countries require legislation and sometimes restrictive laws. One of these methods is the application of environmental laws, which are often ignored in corporate and oil investments aimed at attracting foreign investment. Thus, this research uses a descriptive-analytical method to investigate the issue of environmental commitments in investments. Research shows that oil investors often overlook environmental commitments, and governments in developing countries show flexibility to attract more investors due to financial constraints and economic weakness, one of which is one of their areas of flexibility is environmental law. Given the current environmental crises, however, governments must minimize violations of environmental obligations by enacting and enforcing strict and restrictive laws and regulations.

Keywords: Environmental Obligations, Investment Rights, Oil Investment, Environmental Pollution